

SÜLEYMAN SÂDEDDİN EFENDİ

(bk. MÜSTAKİMZÂDE SÜLEYMAN SÂDEDDİN).

SÜLEYMAN b. SURAD

(سليمان بن سراد)

Ebû'l-Mutarrif Süleymân b. Surad
b. el-Cevn el-Huzât
(ö. 65/685)

Sahâbî.

Doksan üç yaşında vefat ettiği dikkate alındığında milâdî 592 yılı civarında doğduğu söylenebilir. Huzâa kabilesinin Yemen'den sonra ikinci vatani olan Merrüz-zahrân'da dünyaya geldi. Adı Yesâr iken müslüman olunca Hz. Peygamber adını Süleyman olarak değiştirdi. Resûl-i Ekrem'in yaşadığı dönemde hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamakta, Medine'ye hicret edenler arasında yer aldığı sanılmaktadır. Kûfe şehri kurulunca (17/638) oraya yerleştiği, Hz. Ali taraftarı olduğu halde Cemel Vak'ası'na (36/656) katılmadığı, bu sebeple Hz. Ali'nin ona sitem ettiği bilinmektedir. Süleyman, Sıffin Savaşı'nda (37/657) Hz. Ali'nin sağ kanat piyadelerine kumandanlık etti. Bu savaşta Muâviye b. Ebû Süf-yân ordusunun önemli savaşçılarından Havşeb b. Tahye Zûzuleym'i öldürdü ve yüzündeki kılıç yarasıyla Hz. Ali'nin huzuruna geldiğinde halife ona, "Müminlerden Allah'a verdiği söze sadık kalan adamlar da vardır" meâlindeki âyeti okuyarak (el-Ahzâb 33/23) iltifat etti. Hz. Ali'nin şehid edilmesinden (40/661) sonra oğlu Hz. Hasan'a biat etti. Onun hilâfeti Muâviye b. Ebû Süf-yân'a devretmesinin ardından Muâviye'ye biat etmediği gibi hilâfetten feragat kararından vazgeçmesi için Hz. Hasan'ın yanına giden heyete sözcülük etti. Hasan'a Muâviye'den yeterli güvenceyi almadığını, ondan sonra hilâfetin kendisine geçeceğini kararlaştırması gerekirken bunu yapmadığını söyledi; pek çok taraftarı bulunduğunu hatırlatarak Muâviye'yi hilâfetten azledip mücadeleyi yeniden başlatmasını teklif etti. Fakat beklediği cevabı alamadı. Hz. Hasan'ın ölümü üzerine (49/669) arkadaşlarıyla birlikte Hz. Hüseyin'e bir tâziye mektubu yazarak kendisine bağlılığını bildirdi. Muâviye de Kûfe Valisi Mugire b. Şu'be'ye vakit namazlarını birlikte kılmak suretiyle Süleyman'ı diğer muhalif Kûfeliler'le birlikte göz altında tutmasını emretti. Yezîd b. Muâviye hilâfete geçince Süleyman ona biat etmeyip Hüseyin'e

mektup yazdı ve onu Kûfe'ye hilâfet mücadelesine davet etti. Hüseyin'in çeşitli topluluklardan gelen bu tür davetlerin mahiyetini öğrenmek üzere Kûfe'ye gönderdiği Müslim b. Akil'in Süleyman'ın evinde kaldığı rivayet edilmektedir. Bu sırada Kûfeliler'den 12.000 veya 18.000 kişi Hz. Hüseyin'e biat etmekle birlikte yönetimin onlara uyguladığı şiddetli baskı yüzünden önemli bir kısmı Yezîd'e istemeyerek biat etti. Süleyman ve arkadaşları, Kûfe'ye gelmekte olan Hüseyin'in yanına gitmeyip onunun şehid edilmesine seyirci kaldılar.

Süleyman b. Surad, Hz. Hüseyin'e yardım etmedikleri için vicdan azabı duyan ve bu günahlarından tövbe ettikleri için Tevâbîn diye anılan Kûfeliler'in başına geçti. Hüseyin'in intikamını almak isteyen bu topluluk Yezîd'in ölümüne kadar (64/683) faaliyetlerini gizli yürüttü. Süleyman'ın henüz şartların oluşmadığını söylemesine rağmen Kûfeliler onu dinlemeyip Kûfe'de yönetimi ele geçirdiler ve bu durumu Abdullah b. Zübeyr'e bildirdiler. Abdullah da kendi adamlarını yönetime tayin etti. O günlerde Muhammed b. Hanefiyye'nin imâmetine davet için Kûfe'de bulunan Muhtâr es-Sekafi, Süleyman b. Surad'ın bu tür mücadelelerin yöntemini bilmediğini ileri sürerek onun taraftarlarından bir kısmını kendi yanına çektiyse de Kûfe valisi Muhtâr'ı yakalatıp Tevâbîn hareketinin sonuna kadar onu hapsedti. Süleyman b. Surad ihtilâlîni başlatılacağı Nuhayle'ye gitti (Rebûlâhîr 65 / Kasım 684). Yeteri kadar adam toplanmamasına rağmen taraftarlarının ısrarıyla ayaklanmayı başlattı; ancak Ubeydullah b. Ziyâd kumandasındaki Emevî kuvvetleriyle yapılan Aynülverde Savaşı'nda büyük bir yenilgiye uğradı. Süleyman'ın başı kesilerek Halife Abdülmelik b. Mervân'a gönderildi (ayrıca bk. TEVVÂBİN).

Süleyman b. Surad, Resûl-i Ekrem'den başka Hz. Ali, Übey b. Kâ'b, Hz. Hasan ve Cübeyr b. Mut'im'den hadis rivayet etmiş, rivayet ettiği sekiz hadis, çeşitli hadis mecmualarında yer almıştır. Kendisinden Ebû İshak es-Sebî, Adî b. Sâbit, Abdullah b. Yesâr el-Cühenî gibi tâbiiler rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 292-293; VI, 25-26; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 552-563, 583 vd.; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 63-65; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 228-258; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 449-450; a.mlf., *el-Kâmil*, III, 424; IV, 20, 159-162, 165, 172, 175-182, 186-189, 211, 244, 309; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 260; VIII, 247-254, 284; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 75-76; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 111; J. Wellhausen, *İslâmîyet'in İlk Devrinde*

Dinî-Siyasî Muhalefet Partileri (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1989, s. 98-121; Ethem Ruhi Fiğâlî, "İlk Şif Olaylar: Tevâbîn Hareketi", *AÜİFD*, XXVI (1983), s. 335-352; Abdülkerim Özyayın, "Aynülverde Savaşı", *DİA*, IV, 283; K. V. Zettersteën, "Süleyman b. Şurad", *IA*, XI, 175-176; E. Kohlberg, "Sulaymân b. Şurad", *El²* (İng.), IX, 826-827; Hüseyin Sermed Muhammedî, "Süleymân b. Şurad Huzât", *DMT*, X, 275-276.

ASRİ ÇUBUKCU

SÜLEYMAN ŞAH I

(سليمان شاه)

(ö. 479/1086)

**Anadolu Selçuklu Devleti'nin
kurucusu ve ilk hükümdarı
(1075-1086).**

Selçuk Bey'in torunu Kutalmış'ın oğlundur. Kutalmış, Sultan Alparslan karşısında giriştiği savaşta yenilgiye uğrayıp kaçarken atından düşüp ölmüş (455/1063), çocukları Süleyman Şah, Mansur, Alp İlig ve Devlet (Dolat), Alparslan tarafından esir alınmıştı. Nizâmülmülk, Kutalmış'ın bütün çocuklarının öldürülmesini isteyen Alparslan'a bunun devlete hayır getirmeyeceğini söyleyip engel olmuştu. Süleyman Şah ve kardeşleri bu dönemde Urfa-Birecik taraflarında bir tür sürgün hayatı yaşadılar. Süleyman Şah, Sultan Melikşah tahta çıktığı sıralarda kardeşleriyle birlikte, Bizans hâkimiyetindeki Anadolu'da Fırat ırmağı boylarında ve Urfa dolaylarında fetihlerde bulduktan sonra Orta Anadolu'ya geçerek fetih harekâtına burada devam etti. Bu dönemde, Büyük Selçuklu Devleti'ne tâbi olarak Filistin'de bir Türkmen beyliği kurup fetihlere devam eden Atsız b. Uvak'a karşı bir tavır içinde olan emîrlere karşı, Fâtımîler yönetimindeki Akkâ'ya fethedip Atsız'dan ayrılarak bir beylik kurmak için bazı girişimlerde bulundu. Süleyman Şah'ın kardeşlerinden birine, kaynaklarda adı verilmemekle birlikte muhtemelen Alp İlig'e mektup göndererek hizmetinde bulunmak istediğini, sultanın ailesinden sayılmayan Atsız'a tâbi olmayacağını, eğer Atsız'ı yenilbilirse Fâtımîler'in de kendilerine yardımda bulunacağını, böylece Suriye ve Filistin'e kolayca hâkim olacaklarını söyledi ve onu Filistin'e davet etti. Kutalmışoğlu, kardeşi Devlet ve amcası Resul Tegin'in bir oğlu ile beraber Taberiye'ye gidip Şöklü'ye katıldı ve Fâtımî Devleti'ne tâbi olduğunu ilân etti. Bunu haber alan Atsız, harekete geçip Şöklü ve müttefiki Kutalmışoğulları'nı Taberiye'de yenilgiye uğrattı (467 sonları / Temmuz 1075), esir aldığı Şöklü'yü ve oğlunu öldürttü, Ku-

talmıçoğulları'nı koruma altına aldı ve durumu bir elçiyle Sultan Melikşah'a arzetti. Kardeşlerinin ve amcasının oğlunun esir alındığını öğrenen Süleyman Şah, Kuzey Suriye'ye inip Selçuklu vasalı Mirdâsî Emîri Celâlüddeve Nasr b. Mahmûd'un yönetimindeki Halep'i kuşattı. Nasr, bir süre Süleyman Şah'la savaştıktan sonra ona bir mektup göndererek sultanın nâibi olduğunu, eğer ona itaat ediyorsa kendisine vereceği bir miktar mal ve parayla Halep'ten ayrılması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine kuşatmayı kaldıran Süleyman Şah daha güneydeki Selemiye'ye gelip karargâh kurdu. Bu arada Emîr Atsız b. Uvak'a haber yollayarak kardeşlerinin ve amcasının oğlunun kendisine gönderilmesini istedi. Atsız, Süleyman Şah'ın bu isteğini yerine getirmeyip durumu Sultan Melikşah'a arzettiğini bildirdi. Ardından sultandan gelen bir emirle Kutalmıçoğulları'nı ve amcalarının oğlunu bu sırada Bağdat'ta bulunan Aytekin es-Süleymânî'ye gönderdi, o da başşehir İsfahan'a yollayıp sultana teslim ettirdi. Daha sonra Bizans yönetimindeki Antakya'yı kuşatan Süleyman Şah, Vali Isaakios Komnenos ile 20.000 dinar karşılığında barış yaparak kuşatmayı kaldırdı. Halep civarında Atsız'a yardıma gelmekte olan 3000 Türkmen atlısına saldırdı ve mallarını yağmalayıp Antakya yöresine döndü.

Anadolu'da yeniden fetihlere başlayan Süleyman Şah, kısa zamanda Orta Anadolu üzerinden daha önce Selçuklu akıncılarının harekâta bulunduğu Marmara denizi yönüne hareket ederek İznik'i fethetti ve burasını temellerini atmakta olduğu Anadolu Selçuklu Devleti'nin başşehri yaptı. Azimî, Süleyman Şah'ın İznik'i 467 (1075) yılında ele geçirdiğini kaydeder (*Azimi Tarihi*, s. 16, trc. s. 21). Bu rivayeti esas alan bazı Selçuklu tarihçileri Anadolu Selçuklu Devleti'nin bu tarihte, bazıları ise 1078-1081 yılları arasında kurulduğunu kabul etmiş, bu konuda başka görüşler de ileri sürülmüştür (Kafesoğlu, *TED*, sy. 10-11 [1981], s. 1-28). Sultan Melikşah, Süleyman'a bu başarısından dolayı kendisini Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı olarak tanıyan bir menşur, Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh da hil'at ile "Nâsirüddeve, Ebû'l-fevâris, Rûknüddin" unvan ve lakaplarını verdiğini bildiren bir ferman gönderdi. Süleyman Şah'ın kendi adına para bastırıp hutbe okuttuğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bu sebeple kurduğu devletin hukukî bakımdan Büyük Selçuklu Devleti'ne tâbi olduğu söylenebilir. Nitekim kaynaklarda

Sultan Melikşah'a tâbiyetine dair açık ifadeler yer almaktadır.

Süleyman Şah'ın İznik'i fethettiği sıralarda Bizans'ın siyasi durumu karışıktı. Rumeli ordusu kumandanı Nikephoros Bryennios ile Anadolu ordusu kumandanı Nikephoros Botaneiates, İmparator Mikhail Dukas'a karşı ayaklanarak imparatorluklarını ilân etmişlerdi. Kütahya'dan İstanbul'a yürüyen Botaneiates, Sultan Alparslan'a isyan edip Bizans'a sığınan Erbasgan'ı Süleyman Şah'a göndererek ittifak teklifinde bulundu. Süleyman Şah bu teklifi kabul etti ve 2000 kişilik bir kuvvet gönderdi. Botaneiates, Bizans tahtını ele geçirip imparator oldu (1078). Bizans'ın bu karışık durumundan faydalanan Süleyman Şah devletin sınırlarını Marmara ve Karadeniz yönlerinde genişletti. Kısa zamanda Bursa çevresiyle Kocaeli yarımadasını ele geçirerek Üsküdar ve Kadıköy'e doğru ilerledi, hatta Anadolu kıyılarında gümrük daireleri kurup Boğaz'dan geçen gemilerden vergi almaya başladı. Böylece İstanbul Boğazı, Selçuklu-Bizans sınırlarını oluşturmuş oldu. Süleyman Şah'ın Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmasının ardından kalabalık Türkmen kitlelerinin Azerbaycan'dan Anadolu'ya gelmesiyle bu coğrafyada Türk nüfusu çoğalmaya başladı. Bizans'ta ortaya çıkan huzursuzluklar yüzünden çeşitli ırklardan oluşan yerli halklar, Süleyman Şah'ın yönetimini benimsedikleri gibi büyük arazi sahiplerinin hizmetinde çalışan ve esir muamelesi gören köylüler Selçuklu yönetiminde hürriyetlerini kazandılar ve toprak sahibi oldular.

Süleyman Şah devleti ağabeyi Mansur ile birlikte yönetiyordu. Devlete tek başına hâkim olmak isteyen Mansur'un Bizans İmparatoru Nikephoros Botaneiates ile ittifak yapması üzerine Süleyman Şah durumu Sultan Melikşah'a bildirdi. Melikşah, Emîr Porsuk'u bir Selçuklu ordusuyla İznik'e gönderdi ve Mansur bertaraf edildi. Süleyman Şah, daha sonra Bizans'ta taht iddiasında bulunan Nikephoros Melissenos ile İmparator Botaneiates'e karşı ittifak yaptı; buna karşılık Denizli ve Ankara civarındaki şehir ve kaleleri devletin sınırları içine kattı. Bunun üzerine Botaneiates, Hadım Ioannes kumandasında sevkettiği kuvvetlerle İznik'i kuşattıysa da Eskişehir taraflarında Melissenos ile beraber olan Süleyman Şah'ın hemen yola çıkmasıyla kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Melissenos, çok geçmeden yanında Selçuklu kuvvetleri olduğu halde Kadıköy'e kadar ilerledi ancak kendisinden daha önce harekete geçen Aleksios Komnenos, Bi-

zans tahtını ele geçirerek imparatorluğunu ilân etti (1081). Süleyman Şah'ın başarılar kazanıp sınırlarını Bizans aleyhine genişletmesi karşısında çaresiz kalan yeni imparator yüksek miktarda vergi vermek suretiyle onunla bir anlaşma yaptı. Böylece Selçuklular'ın İstanbul Boğazı'nı terketmesini ve Drakon suyuna (Dragos deresi) kadar geri çekilmesini sağlamış oldu. Bu anlaşma sonucunda Süleyman Şah, Marmara denizi kıyılarına kadar hemen hemen bütün Anadolu'ya fiilen hâkim olduğunu Bizanslılar'a kabul ettirmiş oldu. Anadolu'da Selçuklu fetihlerinin Sultan Melikşah'ın buyruğuyla yürütüldüğünü bilen İmparator Aleksios Komnenos, fetihleri durdurmak veya yavaşlatmak için Kuzey Çin hükümdarına elçi gönderip doğudan Selçuklular'a karşı bir askerî harekâta girişmesini teklif etti, fakat bir sonuç alamadı. 1082'de sultan unvanını alan Süleyman Şah, Philaretos Brachamios'un Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir Ermeni prensliği kurması üzerine Çukurova bölgesine bir sefer düzenleyerek Tarsus, Adana, Misis, Aynizerbâ ve yörelerini fethetti (475/1082-83), Malatya'yı vergiye bağladı. Bu sırada Trablusşam hâkimi Şii Celâlül-mülk Ebû'l-Hasan Ali b. Ammâr'a başvurup yeni fethettiği şehirler için kadı ve ha-tipler göndermesini istedi. Bu şehir ve kalelere vali ve kumandanlar tayin ettikten sonra İznik'e döndü.

Başta Antakya olmak üzere yönetimi altında bulundurduğu şehirlerde halka ve askerlere şiddetli baskı uygulayan, oğlu Barsama'yı dahi hapse atan Philaretos Brachamios'un Urfa'ya gitmesinden faydalanan Antakya şahnesi İsmâil, Barsama'yı hapisten çıkardı ve şehri Süleyman Şah'a teslim etmek için onunla iş birliği yaptı. Süleyman Şah, ileri gelen emirlerinden Ebû'l-Kâsim'ı İznik'te bırakıp oğulları Kılıcarslan, Dâvud ve 300 atlı ile birlikte Antakya'ya hareket etti. Şehre hâkim olmak isteyen Suriye Selçuklu Devleti Hükümdarı Tâcüddevle Tutuş ile şehirden her yıl Büyük Selçuklu Devleti adına vergi alan Musul Selçuklu Emîri Şerefüddeve Müslim b. Kureyş'in kendisinin Antakya'ya gelmekte olduğunu haber almaları için geceleri yol alıp gündüzleri konaklamak suretiyle Antakya yakınlarına geldi. Öte yandan İsmâil, Barsama ve burada kuvvetleriyle kendisine katılan Mencekoğulu adlı bir Türkmen beyi ile birlikte 10 Şâban 477'de (12 Aralık 1084) şehri ve 12 Ramazan 477'de (12 Ocak 1085) iç kaleyi fethetti. Askerlerinin hıristiyan halka iyi davranmaları ve evlerine girmemeleri husu-

